

DIGITALNA BAŠTINA U NACIONALNIM PROGRAMIMA ZAŠTITE BAŠTINE

TATJANA APARAC-JELUŠIĆ
Filozofski fakultet, Zagreb

UVOD

Uz već dobro znane probleme organizacijske, upravljačke, financijske i tehničke naravi, pred knjižnicama, arhivima i muzejima danas je još jedan problem: kako pristupiti očuvanju kulturne baštine, dakle proizvoda ljudskoga uma koji tijekom vremena, prošlog i sadašnjega, nastaju na najrazličitijim nositeljima, a uključuju i digitalne medije. Nastojeći iznaći optimalna rješenja za očuvanje i zaštitu digitalne baštine, profesionalne zajednice u području informacijskih znanosti potiču izradu i donošenje razvojnih strategija te osmišljenih programa očuvanja i zaštite digitalne baštine, vodeći pritom računa o mogućnostima i ograničenjima novih tehnologija.

Digitalni se svijet često označuje kaotičnim, a područje očuvanja i zaštite digitalne građe i zbirki pritom nije iznimka. Zadnjih je godina kulturna i znanstvena zajednica svjedok plodnih aktivnosti u području pohrane digitalne građe te postupaka digitizacije poradi zaštite i osiguravanja pristupa građi u tradicionalnim formatima. Rasprave o primjeni računala i računalnih mreža u očuvanju simboličkih objekata kulture, koji su ujedno jedinice baštine, istodobno prati podozrenje vezano uz ciljeve programa prikupljanja, organizacije, očuvanja i uporabe digitalne baštine te uz ulogu informacijske tehnologije s obzirom na očuvanje povijesnog i kulturnog identiteta pojedine zemlje. Nije, naime, posve jasno da li su dosad uloženi napor na globalnome planu odnosno na nacionalnim i međunacionalnim razinama, vezano uz digitalnu pohranu i zaštitu - vrijeme, energija i financijska sredstva - dostatan i posve prikladan okvir, osim za izradu općih strategija, i za specifične potrebe na lokalnim i institutskim razinama.

Nejasnoće, nedoumice, pa i određena doza nepovjerenja u mogućnosti suvremenih tehnologija, vezuju se u prvome redu uz ciljeve digitiziranja baštine, uz pitanja izvornosti građe i mogućnosti njezine trajne pohrane, što uključuje niz tehničkih aspekata računalnih mreža i digitalnih zbirki, s jedne strane, te pitanja gospodarske, kulturološke i društvene naravi, s druge.

Tako nije rijetkost da se, na primjer, trenutne tehničke mogućnosti računalne i telekomunikacijske opreme uzimaju kao osnova za osmišljavanje, oblikovanje i praktičnu realizaciju modela očuvanja pojedinih jedinica ili zbirki jedinica iz korpusa nacionalne kulturne baštine, a da se nije prethodno istražila mogućnost planskog pristupa kojim bi se, možda, već uočene slabosti unaprijed prevladale.

Odabir, pohrana i zaštita digitiziranih, ili izvorno digitalnih, simboličkih objekata kulture za buduće naraštaje nesumnjivo ovise o nacionalnoj strategiji digitizacije, odnosno o utvrđenom planu prikupljanja obveznog primjerka raznovrsne elektroničke građe, što podrazumijeva prethodne rasprave i dogovore o nizu tehničkih, organizacijskih, društvenih, općekulturnih i financijskih pitanja.(1)

U stručnim je krugovima poznato da Europska komisija DG-XIII već dvije godine potiče susrete i rasprave među stručnjacima različitih profila (knjižničara, arhivista, muzeologa, nakladnika, stručnjaka za umrežavanje i stručnjaka za softver) kojima je cilj razjasniti ideje o prioritetima, problemima i strategijama važnima za pripremanje i izradu *Petog okvirnoga programa*, a ujedno utvrditi mogući doprinos kulturnih ustanova, napose ustanova koje se bave očuvanjem i zaštitom kulturne baštine. (2)

U zadnje je vrijeme objavljeno nekoliko izvještaja o zaštiti elektroničke građe, u kojima se ističe potreba za utvrđivanjem nacionalne strategije zaštite elektroničke građe, te razvojem i primjenom međunarodnih standarda za njezinu dugotrajnu zaštitu. Upozorava se također na stanje u pojedinim sredinama vezano uz nacionalnu strategiju zaštite i njihovu primjenu. (3) Tijekom 1998. započelo je, u sklopu projekta koji zajedno izводе IFLA PAC i UAP, istraživanje o digitiziranim zbirkama u nacionalnim kulturnim ustanovama širom svijeta, uključujući i pitanja vezana uz zaštitu tih zbirki. (4) U Velikoj Britaniji Nacionalni ured za zaštitu pri Britanskoj knjižnici razvija strategiju zaštite digitalne građe, pri čemu se posebna pažnja posvećuje prikupljanju najboljih iskustava, razvitku provedivih i isplativih modela za konverziju, pristup i zaštitu digitalnih informacija, utvrđivanju dionica koje zahtijevaju znanstvena istraživanja i vrednovanja, usklađivanje svih postojećih britanskih inicijativa i sl. (5)

Digitalna je zaštita nedvojbeno problem koji nadilazi nacionalne granice, jer je dijelom globalnih komunikacijskih procesa, ovisna je o hardveru i softveru koji se nudi na međunarodnom tržištu te o nizu međunarodnih standarda za razmjenu, prihvaćanje i dugoročnu pohranu podataka. Premda se postavljaju i pitanja o opravdanosti donošenja nacionalnih strategija, držimo da je, upravo radi dužnosti sustavna bavljenja očuvanjem i zaštitom nacionalne kulturne baštine u digitalnom okruženju, prihvatljivo gledište prema kojemu je donošenje nacionalnih strategija jedna od važnih sastavnica aktivnosti na globalnome planu, napose ako se žele uvažavati kulturne različitosti te potreba za suradnjom i diobom informacijskih izvora.

Sudionicima dosadašnjih skupova koji se bave ulogom i mogućnostima suradnje arhiva, knjižnica i muzeja u okruženju globalne informacijske infrastrukture, poznato je da i u Hrvatskoj postoji niz inicijativa vezanih uz oblikovanje i izgradnju digitalnih zbirki, uz elektroničko nakladništvo te uz oblikovanje i održavanje web-stranica. Te inicijative nisu, međutim, uvijek jasno vidljive izvan zajednice koja ih pokreće, nedostaje im sredstava, opreme, intelektualnog potencijala i sl. - što nesumnjivo otežava rad, a kadgod, premda rijetko, taj rad nepotrebno udvostručuje. Izdvojene i nedovoljno usklađene inicijative ne pridonose nadalje zajedničkom korištenju optimalnih rješenja do kojih je već netko došao. Pođemo li od potrebe da se ukupna nacionalna baština svake zemlje učini optimalno dostupnom, (6) neprijepornim se čini stajalište prema kojemu je jedan od važnih preduvjeta za ostvarenje toga cilja razumijevanje jezika pojedine struke, upravo ono što je hrvatska 'AKM zajednica' ne samo prepoznala, već je učinila i prve konkretne iskorake vezano uz identifikaciju elemenata za opis jedinica građe i standardizaciju podataka. To je više opravdano i zagovaranje nužnosti izrade i donošenja hrvatske strategije digitizacije, te očuvanja i zaštite digitalne baštine, čime bi se omogućilo donošenje konkretnih programa u koje bi valjalo ugraditi mehanizme za utvrđivanje prioriteta od nacionalnog interesa, načine usklađena djelovanja te načine i kriterije za vrednovanja postignuća. Držimo, naime, da je nacionalna strategija nuždan iskorak prema racionalnom i djelotvornom osiguranju pristupa nacionalnoj digitalnoj građi koja se želi predstaviti javnosti u zemlji i svijetu te prema očuvanju hrvatske digitalne baštine kao pokazatelju kulturnog trenutka u kojemu nastaje.

ZAKONSKA UPORIŠTA I/ILI PREPREKE

Tragom dosadašnjih iskustava s očuvanjem pisane baštine u nacionalnim knjižnicama, čija je zadaća u tome smislu prepoznata u cijelome svijetu i najčešće pomognuta mehanizmom dostavljanja obveznog primjerka, te iskustvima nacionalnih knjižnica u razvijenim sredinama koje su izradile planove i programe odabira, prikupljanja, organizacije i uporabe elektroničke građe, valja ustvrditi da nacionalne knjižnice, pa tako i hrvatska nacionalna knjižnica, mogu i trebaju imati važnu, ako ne i vodeću ulogu u poticanju izrade nacionalne strategije zaštite elektroničke građe od nacionalne važnosti. Uz nacionalne knjižnice, u takvim projektima sudjeluju i razne vladine ustanove koje s jedne strane financiraju odabrane projekte, a s druge se strane zalažu za opću dostupnost pohranjenoj građi gdje je god to izvedivo s obzirom na prava vlasništva. Uključuju se i stručnjaci čija su znanja prijeko potrebna pri oblikovanju i provođenju nacionalnog plana zaštite elektroničke građe.

Vlade osiguravaju i odgovarajuću legislativu koja treba jamčiti ne samo sigurnost pristizanja obveznog primjerka elektroničke građe, već i dobivanje ovlasti za pohranu, zaštitu i rukovanje elektroničkom građom, za njezin bibliografski nadzor, pristup toj građi te njezino pretraživanje i korištenje.

Tradicionalno, propisi o obveznom primjerku u mnogim zemljama nalažu dostavljanje knjižne građe, audiovizualne građe i CD ROM-ova, ali ne i elektroničke građe. Novi propisi, međutim, doneseni u devedesetim godinama 20. stoljeća, nastoje osigurati pristizanje svih vrsta građe, uključujući elektroničku.

Otada je doneseno nekoliko novih zakona ili podzakonskih akata koji su uvažili potrebu uključivanja elektroničke građe u sustav dostavljanja obveznog primjerk, premda se konkretni propisi razlikuju i s obzirom na definiranje elektroničkih dokumenata, širine i dubine njihova obuhvata, načina čuvanja i rukovanja (npr. u Norveškoj, Francuskoj, Danskoj), a u nekim su zemljama takvi zakonski propisi u pripremi (npr., Finska, Velika Britanija, Austrija).

U hrvatskoj legislativi izdvojili smo nove zakone relevantne za 'AKM zajednicu', a to su: Zakon o arhivskom gradivu i arhivima (rujan 1997.), Zakon o knjižnicama (rujan 1997.), Zakon o muzejima (listopad 1998.) i Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (lipanj 1999.) kako bismo razmotrili odnos prema elektroničkoj građi, njezinu prikupljanju, čuvanju i zaštiti te korištenju. U dvama zakonima - Zakonu o muzejima i Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, elektronička se građa izrijeком ne spominje, premda se može zaključivati o tome da se i na nju primjenjuju odredbe tih zakona. (7) Zakon o arhivskom gradivu i arhivima te Zakon o knjižnicama, međutim, *eksplicite* navode elektroničku građu, precizirajući da je:

- knjižnična građa "(...) svaki jezični, slikovni i zvučni dokument na lako prenosivom materijalu ili u *elektronički čitljivom obliku* informacijskoḡa, umjetničkoga, znanstvenoga ili stručnog sadržaja, proizveden u više primjeraka i namijenjen javnosti (...)" (8)

- arhivsko gradivo "(...) zapisi ili dokumenti koji su nastali djelovanjem pravnih i fizičkih osoba u obavljanju njihove djelatnosti, a od trajnog su značenja za kulturu, povijest i druge znanosti, bez obzira na mjesto i vrijeme njihova nastanka, *neovisno o obliku i tvarnom nosaču na kojemu su sačuvani*. (...) poglavito su spisi, isprave (...) *strojnočitljivi zapisi, datoteke, uključujući i programe i pomagala za njihovo korištenje*. (9)

U svim trima zakonima, arhivskom, knjižničnom i muzejskom, upućuje se na zaštitu građe, napose na njezinu zaštitu kao kulturnoga dobra što nadalje uređuje Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnog dobra. Kada se pak radi o osiguranju pristizanja obveznog primjerk, jedino arhivski i knjižnični zakon zahtijevaju izradu posebnih pravilnika (Pravilnik o predaji arhivskog gradiva arhivima, Pravilnik o obveznom primjerku), kojima se trebaju točno odrediti uvjeti i načini dostavljanja te obveze ustanove primatelja. Kako, na žalost, Pravilnik o obveznom primjerku nije još donesen, najveći dio građe namijenjene javnosti, ostaje izvan domašaja zakonskih propisa, pa tako već danas možemo ustvrditi da je u Hrvatskoj nepovratno izgubljen velik dio jedinica kulturne baštine.

OBVEZNI PRIMJERAK DANAS

Kao jedna od najpoznatijih zadaća nacionalnih knjižnica, obvezni primjerak prolazi danas kroz razdoblje stalnih i živih rasprava o svojoj budućnosti. Određen broj knjižnica, napose u zemljama u tranziciji, i dalje izvješćuje da mehanizmi dostavljanja obveznog primjerka nisu dovoljno djelotvorni. Jedan je od osnovnih razloga tomu postupna decentralizacija tržišta knjige te nedjelotvoran sustav sankcija za one koji ne ispunjavaju svoju zakonsku obvezu dostavljanja obveznog primjerka. Tu tvrdnju potkrepljuju podaci iz Smethurstova izvještaja (10). Tolčinskaja (11), primjerice, navodi da se u Rusiji uspijeva prikupiti manje od 50 posto građe obuhvaćene kategorijom obveznog primjerka, a kritičke opservacije o primjeni Zakona o obveznom primjerku u Poljskoj (donesen 1996.) uglavnom se odnose na nejasne informacijske ciljeve obveznog primjerka s obzirom na bibliografsku kontrolu, nekonzistentnost i nedostatak definicija temeljnih pojmova te na rastući broj ustanova koje primaju obvezni primjerak (12). U Hrvatskoj pak oko 40 posto publicirane građe čak nije ni evidentirano (13). U drugim sredinama raspravlja se o uključivanju elektroničke građe, obznanjuju se prva iskustva s njezinim prikupljanjem, pohranom i zaštitom, a upućuje se i na nužnost buduće suradnje (14). Vodeće knjižnice u svijetu, poput Britanske knjižnice, Njemačke knjižnice ili Kongresne knjižnice, zanimaju se, uz to, za pitanja i probleme vezane uz pitanja sveubuhvatnosti zbirki obveznog primjerka, uz pitanja autentičnosti elektroničkih zapisa te budućih mogućnosti njihova pretraživanja i korištenja. U iscrpnom izvještaju koji je, raspravljajući o američkom Zakonu o autorskim pravima, podnijela na zasjedanju IFLA-ine Sekcije o nacionalnim knjižnicama, Petersova (15) posebno ističe probleme vezane uz definiranje pojmova publikacija, djelo, izdanje danas, te pitanje isključivanja i buduće dostupnosti odnosno korištenja svih jedinica u fondu Kongresne knjižnice s obzirom na njihovu izvornost.

U Njemačkoj se pristup toj problematici od početka zasnivao na uspostavljanju suradnje između Njemačke knjižnice i Udruženja njemačkih nakladnika kako bi se ustanovili postupci vezani uz dobrovoljno dostavljanje umreženih publikacija. Nakon eksperimentalnog razdoblja od 3 do 5 godina, očekuje se utvrđivanje čvrstih pravila vezanih uz arhiviranje, dugoročno čuvanje i zaštitu te bibliografsku obradu i dostupnost takve građe u čitaonicama Knjižnice bez naplate. (16)

Problemi vezani uz obvezni primjerak elektroničke građe predstavljeni su svestrano u istraživanju koje je provela Radna grupa pri Konferenciji ravnatelja nacionalnih knjižnica pod vodstvom Briana Langa, koje je rezultiralo publikacijom. No dvije godine poslije sâm je Lang istaknuo da promjene nisu tekle očekivanom brzinom. (17) Preporuke namijenjene nacionalnim knjižnicama, i u razvijenim zemljama i u zemljama u razvoju, upućuju na to kako pripremiti prijedloge vezano uz obvezni primjerak elektroničke građe, kako tu građu pohraniti i čuvati. Te preporuke polaze od prethodna Uneskova dokumenta o obveznom primjerku *Guidelines for legal deposit legislation* (18), koji, dakako, u trenutku svojega nastajanja nije uključio elektroničku građu, pa je njegova revizija najavljena već prije nekoliko godina.

U međuvremenu, vrijedno je zabilježiti da su knjižničari i nakladnici počeli intenzivnije surađivati kako bi povećali obostranu korist, primjerice u projektima koje potiče i podržava Konferencija direktora nacionalnih knjižnica (CDNL), CoBRA ili NEDLIB. Nedvojbeno je da je proizvodnja elektroničke građe pridonijela bitnim promjenama u načinu razmišljanja nakladnika, nacionalnih knjižnica i onih koji oblikuju razvojne politike, a s obzirom na važnost da se osigura nacionalna pisana baština te da se elektronička građa i mrežni dokumenti uključe u oblikovanje i izgradnju zbirke. Nacionalne knjižnice, napose, sve su svjesnije i odlučnije u nastojanjima da održe obuhvatnu zbirku nacionalne proizvodnje za današnje i buduće naraštaje korisnika.

Ipak, kao što upozorava Line (19), čak i tamo gdje je predviđena odnosno propisana sveobuhvatnost s obzirom na vrstu građe obuhvaćenu obveznim primjerku (npr. norveški zakon), problem kako osigurati provođenje propisa nepremostiv je, a količina materijala koju treba prikupiti nesavladiva. Razlikuju se i rješenja u praksi. U nekim zemljama, u kojima propisi ne osiguravaju pristizanje obveznog primjerka elektroničke građe, svijest stručnjaka da će se time osakatiti zbirke nacionalne pisane baštine, iznjedrila je odgovarajuće dogovore između nacionalnih knjižnica i proizvođača elektroničkih publikacija na dobrovoljnoj osnovi. Austrijska je nacionalna knjižnica, primjerice, uz podršku Austrijskog udruženja privatnih poduzetnika u informacijskom sektoru (VIW) započela preuzimanje i pohranu online proizvoda, nastojeći pritom svladati probleme poput onih koji su izazvani promjenom softvera, osuvremenjivanjem baza podataka, vlasničkim pravima i sl. (20). U Finskoj je revizija propisa o obveznom primjerku započela u rujnu 1997., a radna je grupa, zadužena za prvi nacrt novih propisa, preporučila da se u zemlji organiziraju dvije zbirke nacionalne pisane baštine - jedna sveobuhvatna koja uključuje i knjižnu i elektroničku građu (u Sveučilišnoj knjižnici u Helsinkiju koja je, kao što se zna, ujedno i finska nacionalna knjižnica) i druga koja je organizirana kao rezervna zbirka tako da se obvezni primjerak knjižne građe prikuplja u Sveučilišnoj knjižnici Turku, a onaj elektroničke građe u Sveučilišnoj knjižnici Jyväskylâ. Zanimljiva je i njihova preporuka da se u zakon o obveznom primjerku uključi odredba prema kojoj je Sveučilišna knjižnica Helsinki ovlaštena za reformatiranje i kopiranje građe ako je to potrebno za njezino trajno očuvanje. (21) Slijedom odredaba danskog zakona o obveznom primjerku, primjena kojega je započela u siječnju 1998., dostavljaju se po dva primjerka svakog djela koje je objavljeno u Danskoj, bez obzira na medij, a za djela za uporabu kojih su potrebna tehnička pomagala, nakladnik odnosno proizvođač obavezan je dostaviti nužne upute. Ako se radi o bazama podataka, njihovi su proizvođači dužni pridružiti uz proizvod i lozinku, te svaku drugu obavijest koja omogućuje pristup djelu. (22)

U Nizozemskoj pak Kraljevska knjižnica u dogovoru s Nizozemskim udruženjem nakladnika nastoji postići suglasnost u vezi s dostavljanjem, pohranom i čuvanjem elektroničke građe, pri čemu je posebna pozornost usmjerena prema kriterijima odabira, npr. s obzirom na zemljopisno podrijetlo elektroničke građe, obrazac njezine distribucije, njezinu veličinu. (23)

Zanimljiv je također pristup za koji su se odlučili Šveđani koji, kao što se zna, nemaju nacionalni ured za zaštitu, ni nacionalnu strategiju zaštite građe: glavni oslonac za utvrđivanje i vođenje razvojne politike nacionalne su ustanove u arhivskom, knjižničnom i muzejskom sektoru. U pripremi standarda za metapodatke i strategiju digitalne zaštite elektroničke građe posebno je aktivna Kraljevska knjižnica koja ujedno sponzorira projekt vezan uz implementaciju legislative o prikupljanju i čuvanju elektroničke građe i web-stranica. Švedska strategija obveznog primjerka, naime, zagovara pristup prema kojemu se obveznim primjerkom trebaju obuhvatiti digitalne kopije svih švedskih elektroničkih publikacija, uključujući web-stranice. (24), a unutar programa Kurturaw3, izvodi se Projekt za arhiviranje web-stranica koji se služi robotima pri njihovu identificiranju i preuzimanju. Trenutno je osnovni naglasak na prikupljanju kako se ne bi ništa propustilo, a pitanja pristupa, zbog niza pravnih pitanja i ograničenja, trebaju tek biti razriješena. Od kolovoza 1998. Švedskoj su se pridružile Nizozemska i Australija pa se tom suradnjom, u sklopu projekta PreWeb, nastoje razmijeniti ideje i prijedlozi vezani uz očuvanje web-dokumenata. Švedski nacionalni arhiv pak koordinira djelatnosti u sklopu projekta SVAR - digitizacije crkvenih registara i drugih geneoloških informacija. Na području muzeologije koordinacija nije tako značajna, ali valja istaknuti da INSAM, glavni ured Nordijskog muzeja, osigurava vodstvo pri izradi standarda, donošenju razvojnih planova i edukacije nužnih za stvaranje i održavanje muzejskih baza podataka i tehnološke aplikacije. (25)

Jedan od najznačajnijih, i novčano bogato potpomognutih programa, PANDORA (26), kojim su Australijanci skrenuli pozornost stručne zajednice, bavi se pitanjima prihvata, pohrane i trajna očuvanja značajnih australskih online publikacija. Poput plana zaštite službenih online publikacija, u sklopu nacionalne strategije za pristup elektroničkoj građi u budućnosti, razvija se suradnja između onih koji stvaraju takvu građu i onih koji je prikupljaju - nakladnika, knjižnica, arhiva i dr. - a da bi se ta suradnja olakšala i osnažila, Nacionalna je knjižnica Australije ujedinila Nacionalni ured za zaštitu, Ured za distribuirane nacionalne zbirke i Ured za međunarodne odnose pod nazivom Nacionalne inicijative i koordinacija. Cilj je toga Ureda razvoj standarda, korištenje metapodataka, utvrđivanje kriterija za prioritete, utvrđivanje načina za diobu odgovornosti na planu zaštite. Kako sadašnji australski Zakon o autorskim pravima ne osigurava još uvijek Nacionalnoj knjižnici pravo prihvata elektroničke građe, u praksi je stoga od 1995. djelatna dobrovoljna shema u sklopu koje šezdeset nakladnika sudjeluje u dostavljanju svoje građe, a od nakladnika koji se nisu pridružili shemi, knjižnica kupuje elektroničku građu. (27) Zanimljivo je također da je australska strategija očuvanja i zaštite elektroničke građe zasnovana na načelu distribuirane odgovornosti: nacionalna knjižnica pohranjuje elektroničku građu koja ima nacionalno značenje, a mjesne vlasti preuzimaju odgovornost za elektroničku građu od posebna značenja za matičnu regiju, što ujedno podrazumijeva i odgovornost za zaštitu te građe.

Navodimo i primjer Japana, koji upućuje na oprez pri izradi strateških planova s obzirom na nepredvidivost i brzinu kojom se događaju promjene vezane uz informacijsku tehnologiju i nove načine bilježenja i prijenosa znanja i informacija. Japanska nacionalna knjižnica (The

National Diet Library - NDL), koja je jedina depozitna knjižnica u zemlji, obveznim je primjerkom počela obuhvaćati sve više elektroničkih publikacija, a Odbor za elektroničke publikacije organizirao je niz rasprava o očuvanju i trajnoj zaštiti elektroničkih publikacija. U ožujku 1998. objavljen je izvještaj *Acquisition, Preservation and Access of Digital Publications and the Legal Deposit System*, u kojemu su 'packaged electronic publications' određene kao publikacije zabilježene na fizičkom mediju, poput, primjerice, CD-ROM-a, a 'networked electronic publications' kao publikacije koje se prenose i primaju preko komunikacijskih mreža. Preporuka je Odbora da prvu vrstu elektroničkih publikacija ("packaged") treba uključiti u sustav obveznog primjerka, ali i da se umrežene ("networked") elektroničke publikacije do daljnjega trebaju isključiti iz sustava (28), te da se pitanja kompenzacija i ugovora rješavaju unutar Odbora za zakonodavstvo.

PREMA ZAKLJUČKU

Temeljit uvid u nacionalne planove i programe digitizacije te čuvanja i osiguravanja pristupa digitalnoj građi omogućuje zaključivanje o različitim pristupima. Pojedine države odlučile su se za prihvatanje, pohranu i zaštitu svih digitalnih dokumenata (npr. Švedska, Norveška), druge se zalažu i stvaraju uvjete za diobu odgovorosti između nacionalne knjižnice i drugih ustanova, tako da nacionalna knjižnica prikuplja digitalnu građu nacionalnog značenja, a lokalne uprave odgovorne su za važnu građu sa svojih područja (npr. Australija). Koordinacija je u oba slučaja iznimno važna. Sve to upućuje na nužnost promišljena pristupa pitanjima prihvata, pohrane, očuvanja i uporabe elektroničke građe u Hrvatskoj, u uvjetima kada se ni do tiskanog obveznog primjerka ne uspijeva doći na način kojim bi se jamčila njegova cjelovitost, kada nisu dogovoreni ni osnovni modaliteti suradnje s proizvođačima elektroničke građe, niti osigurane nužne tehničke i kadrovske pretpostavke.

Stoga se zalažemo za to da se pri izradi hrvatske informacijske strategije posebna pozornost posveti zaštiti hrvatske baštine, uključujući baštinu na elektroničkome mediju, te da se utvrde prioriteti, načini odabira, pohrane, trajnoga čuvanja i uporabe. Također, držimo potrebnim da ovaj skup potakne osnutak stručnog tijela sastavljena od informacijskih stručnjaka, arhivista, knjižničara, muzealaca, programera, stručnjaka za umrežavanje i drugih, koji bi preporučili najbolje načine za digitalno arhiviranje i digitizaciju poradi daljnjeg očuvanja i zaštite, koristeći se rezultatima dosadašnjih istraživanja na tome planu u svijetu, te koordinirajući i integrirajući rezultate istraživanja skupina hrvatskih stručnjaka koji su na takvim pitanjima već radili u sklopu pilot i/ili sličnih projekata. Takvo bi tijelo moglo donositi preporuke, standarde te koordinirati daljnji razvoj na planu digitalne zaštite nacionalne baštine.

BILJEŠKE

1. Ross, Seamus; Maria Economou. Information and communications technology in the cultural sector: the need for national strategies. // D-Lib magazine 6(1998).
2. DigCult. <http://www2.echo.lu/> (1999-07-06)
3. Usp. npr.: Björndal, L. A national preservation plan for Swedish libraries. <http://www.kb.se/ENG/preserv.htm> (6. srpnja, 1999); Stephan, W. Die Deutsche Bibliothek: house of book and electronic archives. <http://www.kb.se/ENG/preserv.htm> (1999-07-07); Tsagouria, M-L. The preservation policy of the Bibliothèque nationale de France: its importance in preserving the cultural heritage of the French libraries. <http://www.kb.se/ENG/preserv.htm> (1999-07-06); Whiffin, J.I. and Havermans, J. (eds) Library preservation and conservation in the '90s proceedings of the satellite meeting of the IFLA Section on Preservation and Conservation, Budapest, August 15-17, 1995. München: Saur, 1998. (IFLA Publications 84); Abid, A. Memoire du Monde: preserver notre patrimoine documentaire. [Paper given at IFLA's General Conference in Amsterdam, 1998. Booklet O. 099-69-F, 82-94]. IFLA/UNESCO. Survey on digitisation and preservation. / comp. and ed. by Sara Gould and Richard Ebdon. // International Preservation Issues, 2 (1999). O zanimljivom istraživanju izvješćuje J. Lyall u članku National preservation programmes: 'Such stuff as dreams are made on'. IFLA journal 24,1(1998), 42-47). Istraživanje je provedeno 1997. s ciljem da se prikupe informacije o postojanju i primjeni nacionalnih programa zaštite elektroničke građe (upitnik je upućen na adrese 123 nacionalne knjižnice koje su članice IFLA-ine Sekcije za nacionalne knjižnice; iz samo 50 ispunjenih upitnika saznajemo da u 26 zemalja nisu doneseni nacionalni planovi zaštite).
4. Worldwide survey of digitized collections in major cultural institutions: an IFLA PAC/UAP joint project. // IFLA journal 25,2(1999), 113.
5. Usp. British Library. Digital remit. <http://www.bl.uk/services/preservation/digital.htm> (1999-02-10)
6. Line, M. B. National libraries and service to the general public [editorial]. // Alexandria 11,1(1999), 1-2.
7. Usp. npr., čl. 2., stavovi 1. i 3., čl. 6., stav 8. i čl. 8., stavovi 1. i 9. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara te čl. 7. Zakona o muzejima.
8. Zakon o knjižnicama, čl. 7.
9. Zakon o arhivskom gradivu i arhivima, čl. 3.
10. Smethurst, J. M. European national libraries: a review of the year's activities. // LIBER quarterly 8,3(1998), 235-284.
11. Tolčinskaja, L. Razvitie nacional'nogo fonda v novoj informacionnoj srede. // Biblioteka 6(1998), 42-43.
12. Ramlau-Klekowska, K. Nowa ustawa o egzemplarzu obowiazkowym na cenzurowanym. [New legal deposit law on scrutiny]. // Przegląd biblioteczny 1(1998), 39-52.
13. Kulturna politika Republike Hrvatske: nacionalni izvještaj. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 1998.
14. Fullerton, J. Developing national collections of electronic publications: issues to be considered and recommendations for future collaborative actions. // Newsletter of the IFLA Section on National Libraries (December, 1998), 45-50.
15. Peters, M. Deposit of electronic works under US copyright law: requirements, issues and practical experience. // Newsletter of the IFLA Section on National Libraries (December, 1998), 26-30.
16. Vidjeti u radovima ravnatelja Njemačke knjižnice K-D. Lehmann, primjerice, Die Deutsche Bibliothek as a European digital deposit library. LIBER quarterly 8,3(1998)319-333 i u izlaganju Das elektronische Pflichtexemplar: die Role der Nationalbibliothek održanom na 4. europskom kolokviju (Bielefeld, veljača, 10-12, 1998).
17. Usp. Lang, B. Legal deposit of electronic materials. [Summary] // Newsletter of the IFLA Section on National Libraries (December, 1998)25. Publikacija je objavljena 1996. pod naslovom The Legal deposit of electronic publica-

- tions (prepared by a Working Group of the Conference of Directors of National Libraries (CDNL) u sklopu Uneskova niza General Information Programme and UNISIST - CII-96/WS/10.
18. Lunn, J. Guidelines for legal deposit legislation. Paris: Unesco, 1981.
 19. Line, M. B. What do national libraries do in the age of the Internet? <http://www.ariadne.ac.uk/issues13/main> - 1998. (1999-05-04)
 20. Presentations. (1998) <http://www.onb.ac.at/newsev/sympo1/sy1fr.htm> (1999-07-06)
 21. Häkli, E. The development of a national electronic library in Finland. // LIBER quarterly 8,1(1998), 342-350. i Towards a new legal deposit act. // Helsinki University Library bulletin (1998), 14-15.
 22. Denmark Act on Copyright Deposit of Published Works iz 1997. dostupan je na http://www.sb.aau.dk/english/legal_deposit.html#act (1999-07-07)
 23. Noordermeer, T. et al. Electronic library developments in the Netherlands. // LIBER quarterly 8,1(1998), 57-80.
 24. Arvidson, A.; F. Lettenström. The Kulturarw Project: the Swedish Royal Web Archive. // Electronic Library 16,2(1998), 105-108.
 25. Lidman T. The problems with web-archiving: experiences from the Cultural Heritage Project in Sweden. // Newsletter of the IFLA Section on National Libraries (December, 1998), 31-38 i Towards the National Electronic Library: Sweden. // LIBER quarterly 8,1(1998), 86-89.
 26. Smith, W. PANDORA: providing long-term access to Australia's online electronic publications. // Alexandria 10,1(1998), 63-75. O novostima na projektu vidjeti URL <http://www.nla.gov.au/pandora> (1999-07-07)
 27. Layland, P. Electronic dilemma. // National Library of Australia News 8,1(1998), 13-15.
 28. Ogata, S-I. The National Diet Library of Japan and its plans for the 21st century. // Alexandria 10,3(1998), 203-215.

LITERATURA

- Abid, A. Memoire du Monde: preserver notre patrimoine documentaire. [Paper given at IFLA's General Conference in Amsterdam. Booklet O. 099-69-F, 1998, 82-94]
- Arvidson, A.; F. Lettenström. The Kulturarw Project: the Swedish Royal Web Archive. // Electronic library 16,2(1998), 105-108.
- Björndal, L. A national preservation plan for Swedish libraries. <http://www.kb.se/ENG/preserv.htm> (1999-07-06)
- British Library. Digital remit. <http://www.bl.uk/services/preservation/digital.htm>
- Denmark. Act on Copyright Deposit of Published Works. http://www.sb.aau.dk/english/legal_deposit.html#act (1999-07-07)
- Fullerton, J. Developing national collections of electronic publications: issues to be considered and recommendations for future collaborative actions. Newsletter of the IFLA Section on National Libraries (December, 1998), 45-50.
- Häkli, E. The development of a national electronic library in Finland. // LIBER quarterly 8,1(1998), 342-350.
- Häkli, E. Towards a new legal deposit act. // Helsinki University Library bulletin (1998), 14-15.
- IFLA/UNESCO survey on digitisation and preservation / compiled and edited by S. Gould and R. Ebdon under the direction of M-T. Varlamoff. // International Preservation Issues 2(1999), 42.
- Kulturna politika Republike Hrvatske: nacionalni izvještaj = Cultural policy of the Republic of Croatia: a national report. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 1998.
- Lang, B. Legal deposit of electronic materials. [Summary]. // Newsletter of the IFLA Section on National Libraries (December, 1998), 25.
- Layland, P. Electronic dilemma. // National Library of Australia news 8,1(1998), 13-15.
- Legal deposit of electronic publications / prepared by a Working group of the Conference of Directors of National Libraries (CDNL) chaired by Brian Lang. Paris: Unesco, 1996.
- Lehmann, K-D. Die Deutsche Bibliothek as a European digital deposit library. // LIBER quarterly 8,3(1998), 319-333.
- Lehmann, K-D. Das elektronische Pflichtexemplar: die Rolle der Nationalbibliothek. [Paper presented at the 4th European Bielefeld Kolloquium, Bielefeld, February, 10-12, 1998.]

- Lidman, T. The problems with web-archiving: experiences from the Cultural Heritage Project in Sweden. // Newsletter of the IFLA Section on National Libraries (December, 1998), 31-38.
- Lidman, T. Towards the National Electronic Library: Sweden. // LIBER quarterly 8,1(1998), 86-89.
- Line, M. B. (1998) What do national libraries do in the age of the Internet? <http://www.ariadne.ac.uk/issues13/main> (1999-05-04)
- Line, M. B. National libraries and service to the general public [editorial]. // Alexandria 11,1(1999), 1-2.
- Lyall, J. National preservation programmes: 'Such stuff as dreams are made on'. // IFLA journal 24,1(1998), 42-47.
- Noordermeer, T. et al. Electronic library developments in the Netherlands. // LIBER quarterly 8,1(1998), 57-80.
- Ogata, S-I. The National Diet Library of Japan and its plans for the 21st century. // Alexandria 10,3(1998), 203-215.
- Pandora. <http://www.nla.gov.au/pandora> (1999-07-07)
- Peters, M. Deposit of electronic works under US copyright law: requirements, issues and practical experience. // Newsletter of the IFLA Section on National Libraries (December, 1998), 26-30.
- Presentations. <http://www.onb.ac.at/newsev/sympo1/sy1fr.htm> (1999-07-06)
- Ramlau-Klekowska, K. Nowa ustawa o egzemplarzu obowiązkowym na cenzurowanym. // Przegląd biblioteczny 1(1998), 39-52.
- Ross, Seamus; Maria Economou. Information and communications technology in the cultural sector: the need for national strategies. // D-Lib magazine 6(1998).
- Smethurst, J. M. European national libraries: a review of the year's activities. // LIBER quarterly 8,3(1998), 235-284.
- Smith, W. PANDORA: providing long-term access to Australia's online electronic publications. // Alexandria 10,1(1998), 63-75.
- Stephan, W. Die Deutsche Bibliothek: house of book and electronic archives. <http://www.kb.se/ENG/preserv.htm> (1999-07-07)
- Tolčinskaja, L. Razvitie nacional'nogo fonda v novoj informacionnoj srede. // Biblioteka 6(1998), 42-43.
- Tsagouria, M-L. The preservation policy of the Bibliothèque nationale de France: its importance in preserving the cultural heritage of the French libraries. <http://www.kb.se/ENG/preserv.htm> (1999-07-06)
- Library preservation and conservation in the '90s proceedings of the satellite meeting of the IFLA Section on Preservation and Conservation, Budapest, August 15-17, 1995. / eds. Whiffin, J. I. and J. Havermans. München: K. G. Saur, 1998.
- Worldwide survey of digitized collections in major cultural institutions: an IFLA PAC/UAP joint project. // IFLA journal 25,2(1999), 113.
- Zakon o arhivima. // Narodne novine od 9. listopada 1997. <http://www.nn.hr/Glasilo/97/1617.htm> (1999-07-07)
- Zakon o knjižnicama. // Narodne novine od 9. listopada 1997. <http://www.nn.hr/Glasilo/97/1616.htm> (1999-07-07)
- Zakon o muzejima. // Narodne novine od 28. listopada 1998. <http://www.nn.hr/Glasilo/98/1746.htm> (1999-07-07)
- Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. // Narodne novine od 5. srpnja 1999.